

Милош О. МИЛЕТИЋ*

Универзитет у Приштини

Филозофски факултет, Катедра за историју

БУГАРИЋЕ (СРБОВАЦ) У ПОПИСУ ИЗ 1851. ГОДИНЕ

Айсѝракѝ: Село Бугариће, које од ослобођења 1912/13. године носи назив Србовац, први пут се у историјским изворима спомиње у Светостефанској хрисовуљи манастира Бањска, српскога краља Милутина и његов се развитак може пратити кроз историјске изворе све до данашњих дана. Село бележе турски пописи током читавог периода османске власти, као и путописци. Стручној јавности је последњих година постао доступан и први модерни попис мушког становништва, који је спровела османска управа на читавој својој територији. Област у коме се налазило село Бугариће, као и цела нахија Митровица у Новопазарском кадилуку, пописана је 1267. хиџретске године, односно 1851. године. На тај начин смо добили веома битне податке за овај турбулентни период на простору Косовске Митровице и околине, који могу бити од значаја у многим научним областима.

Кључне речи: Бугариће, Србовац, дефтер, нахија Митровица, попис.

Село Бугариће се први пут у историјским изворима спомиње у Светостефанској хрисовуљи краља Милутина, манастиру у Бањској из 1319. године. Припадало је манастирском властелинству, под називом Бугарски катун, у тадашњем облику Катоунѝ Бљгар`ски (Ковачевић, 1890: 8). Село је било једно од 8 влашких катуна са више од 500 породица (Ковачевић, 1890: IX). Само село бројало је 39 породица (Божанић, 2006: 162–164). Забележено је и у првом османском дефтеру на нашим просторима, у оквиру крајишта Иса-бега Исхаковића из 1455. године. Забележено је као село Булгари, један од тимара града Звечана. Село је било тимар Караџе, Иса-беговог хизмећара и имало је 10 домова, удовица 1 и хасса-бостана 1. Приход села износио је 954 акчи. Овај тимар обухватао је и село Дољани, које је имало 16 домова (Џапановић, 1964: 26). Следећи турски попис који бележи Бугариће, које се налазило у нахији Звечан је онај из 1604. године. И тада је уписано као село Булгари. У њему је пописано 8 немуслимана са баштинама и 1 муслиман са баштином, са приходом села од 3000 акчи (Gazić, 2000: 40). За скоро век и по село као да је стагнирало, али је свакако задржало свој хришћански карактер. Након више од једног века од овог пописа, тачније 1711. године, у попису босанских спахија, Бугариће се не спомиње. Може се само претпоставити да је село опустело током Великог рата и Велике сеобе Срба 1690. године. Међутим, сам континуитет имена можда говори да село ипак није потпуно замрло, односно можда није било део спахилука.

* Мاستар историчар, ORCID 0009-0005-7258-0475, milos.miletic@gmail.com

Након реформе султана Махмуда II, који је 1826. године распустио јањичаре и укинуо тимарски систем, појавила се потреба за новим видом регрутовања војске и опорезивања. Као решење, започет је процес пописа становништва у Цариграду 1827. године. Међутим убрзо је обустављен због руско-турског рата 1828–1829, а настављен је 1831. године. Пописивано је само мушко становништво због регрутовања (муслимани) и пореза (немуслимати). У Босанском пашалуку су се услови стекли тек крајем четрдесетих година 19. века. Декларацијом Танзимата из 1840. године усвојена су нова административна правила, која су имала за циљ да се спрече грешке и манипулације током пописа (Demir, 2020: 13). Овај попис делимично је преведен и публикован за одређене делове Босанског пашалука, попут Височке и Зеничке нахије из 1850. године (Demir, 2020: 1–449), као и кадилука Бихор и Трговиште из 1830/31. године (Adrović, 2020: 1–361), који су били део Призренског санџака. Ове две публикације подстакле су многе истраживаче да се заинтересују за овај јако битан попис и започну рад на његовој популаризацији. Сам попис још увек није јавно доступан. Нахија Митровица је тек сада први пут обрађена и преведена. Село Бугариће је у овом попису припадало управо нахији Митровица, која се налазила у кадилуку Нови Пазар у Босанском пашалуку. Попис је извршен 1267. године по хиџри, односно 1851. године. У селу је тада живело само српско становништво. Пописано је 9 кућа, са 46 мушких глава, што би било отприлике око 100 становника.

Село Бугариће:

Кућа 1.

1. Чифчија **Јован**, син **Миљка**; средњег раста и седих бркова; има 95 година;
2. Његов син, **Радојко**, син **Јована**; високог раста и црних бркова; има 40 година;
3. Његов син, **Радисав**, син **Јована**; средњег раста и смеђих бркова; има 38 година;
4. Његов син, **Стојан**, син **Јована**; средњег раста и светлих бркова, има 28 година;
5. Његов син, **Вићан**, син **Јована**; средњег раста и светлих бркова; има 23 године;
6. Његов унук, **Анђелко**, син **Радојка**; има 10 година;
7. Његов унук, **Милутин**, син **Радојка**; има 4 година;
8. Његов унук, **Вукашин**, син **Радисава**; има 3 године;
9. Његов унук, **Вукашин**, син **Стојана**; има 2 године;

Кућа 2.

1. Чифчија **Ђирко**, син **Миљка**; високог раста и седих бркова; има 105 година;
2. Његов син, **Нича**, син **Ђирка**; средњег раста и смеђих бркова; има 55 година;
3. Његов унук, **Раденко**, син **Ниче**; малодобан; има 15 година;
4. Његов унук, **Миленко**, син **Ниче**; има 14 година;

5. Његов унук, **Здравко**, син **Ниче**; има 7 година;
6. Његов унук, **Миљко**, син **Радована**; има 22 године;
7. Његов унук, **Недељко**, син **Радована**; има 11 година;
8. Његов унук, **Радомир**, син **Радосава**; има 14 година;

Кућа 3.

1. Чифчија **Вилић**, син **Јакова**; средњег раста и смеђих бркова; има 28 година;

Кућа 4.

1. Чифчија **Арсеније**, син **Андрије**; средњег раста и смеђих бркова; има 40 година;
2. Његов син, **Вукић**, син **Арсенија**; има 2 године;
3. Његов брат, **Васо**, син **Андрије**; средњег раста и црних бркова; има 29 година;
4. Његов брат, **Ђука**, син **Андрије**; средњег раста и светлих бркова; има 28 година;
5. Његовог брата син, **Атанаско**, син **Ђуке**; има 4 године;
6. Његовог брата син, **Вучина**, син **Ђуке**; има 1 годину;

Кућа 5.

1. Чифчија **Милета**, син **Михајла**; високог раста и седих бркова; има 75 година;
2. Његов син, **Вукомир**, син **Милете**; средњег раста и светлих бркова; има 25 година;
3. Његов брат, **Милован**, син **Михајла**; средњег раста и црних бркова; има 60 година;
4. Његовог брата син, **Михајло**, син **Милована**; има 14 година;

Кућа 6.

1. Чифчија **Милован**, син **Михајла**; средњег раста и црних бркова; има 60 година;
2. Његов син, **Стефан**, син **Милована**; средњег раста и црних бркова; има 25 година;
3. Његов син, **Петар**, син **Милована**; малодобан, средњег раста; има 15 година;¹
4. Његов брат **Вучко**, син **Михајла**; средњег раста и смеђих бркова; има 40 година;
5. Његовог брата син, **Миљко**, син **Вучка**; средњег раста и смеђих бркова; има 24 године;
6. Његовог брата син, **Живко**, син **Вучка**; младић; има 20 година;
7. Његовог брата син, **Крсман**, син **Вучка**; има 5 година;

1 У напмени наведено да је нем.

8. Његов брат, **Андрија**, син **Михајла**; високог раста и црних бркова; има 40 година;

9. Његовог брата син, **Деспот**, син **Андрије**; има 5 година;

10. Његовог брата син, **Мирко**, син **Радивоја**; малодобан; има 15 година;

Кућа 7.

1. Чифчија **Радован**, син **Петра**; средњег раста и смеђих бркова; има 50 година;

2. Његов брат, **Филотије**, син **Петра**; средњег раста и црних бркова; има 40 година;

Кућа 8.

1. Чифчија **Милутин**, син **Гаше**; средњег раста и смеђих бркова; има 65 година;

2. Његов син, **Васо**, син **Милутина**; средњег раста и смеђих бркова; има 30 година;

3. Његов унук, **Коста**, син **Васа**; има 5 година;

Кућа 9.

1. Чифчија **Стефан**, син **Лазара**; средњег раста и црних бркова; има 38 година;

2. Његов син, **Лазар**, син **Стефана**; средњег раста и смеђих бркова; има 22 године;

3. Његов син, **Миленко**, син **Стефана**; младић; има 18 година.²

У попису се може приметити да су негде године произвољно писане, вероватно онако како су укућани говорили пописивачу. Није јасан разлог тога, али се може претпоставити да тада нису ни знали тачне године рођења, већ су се оријентисали на основу неких догађаја из прошлости. Могући разлог је и могућност ослобађања плаћања пореза старијих укућана.

Неколико година након овог пописа, односно 1858. године, Александар Гиљфердинг, руски конзул и путописац, кренувши из Митровице за Пљевља, идући према Бањској, спомиње два сеоцета: Бугариће и Бољетин. Око њих су се виделе мале плантаже дувана, ниског квалитета, које су му запале за око (Гиљфердинг, 1972: 259). Након Берлинског конгреса 1878. године, када је започео зулум како турских власти, башибозука, али и мухацира, пре свега из Топлице, талас исељавања са простора Косовског вилајета није заобишао ни Бугариће. У депеши председнику Министарског савета од стране министра унутрашњих дела Таушановића, којим га обавештава о пребезима из Турске на територију Краљевине Србије, спомињу се Вића Радомировић, вероватно син Радомира пописаног у кући 2,

2 Т.С. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), Istanbul- Nüfus defterleri no. 05768; 1267. hicri/1851, 246–248.

Предео са османског-турског Кемал Нуркић, Zavod za zaštitu i korišćenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa, Tuzla.

под редним бројем 8, као и Сретко Васић. Обојица из Бугарића. Вића је очекивао прелазак фамилије, док Сретко није имао фамилију. Документ је датован на 27. јун 1889. године (Перуничих 1989: 72). Негде у то време, јавила се и идеја о изградњи Храма Св. Саве у Косовској Митровици. Најпре је одлучено да то буде на месту где се касније налазила касарна. Али власник тог земљишта, извесни Ђока Козобаша, то није прихватио. Зато је донета одлука да се црква гради на платоу испод тог плаца. То је било земљиште у власништву Раденка Ђирковића из Бугарића, који је на наговор свога зета Витка Мијатовића тај плац поклонио као добротвор цркви (Пантовић, 1996: 22–23). Раденко је пописан 1851. године у кући број 2, под редним бројем 3, као син Ниче, а унук Ђирка, по коме је носио презиме. Да су осим ове парцеле Раденко и његова породица били власници и других парцела говоре нам тапије о куповини земље или давању земље у најам. Прва таква тапија је из 19. ребиул-ахира 1273. године, односно 17. децембра 1853. године, где Нича Ђирковић купује чаир (ливаду) у месту Жаже, тада селу са 4 муслиманске (арбанашке) куће. Друга је из 11. сафера 1289. године, односно 20. априла 1871. године, где исти купац купује њиву у Поповици у селу Валач.³ Нича је могуће био и власник земље у Топлици, још пре Берлинског конгреса 1878. године. У једној тапији, која је у власништву породице Раденковић, наводи се да се Адему (или Адаму), у селу Висока, кадилук Куршумлија, џемат Ниша, издаје на коришћење њива Баре, површине 1,5 данума (око 15 ари), која се граничи са путем и Гојковим њивама, у вредности од 45 гроша. Тапија је издата 29. сафера 1291. године, односно 17. априла 1874. године.⁴ Ова тапија би имала смисла, уколико је писар погрешно навео име Ниша, уместо Нича. Врло ретко је у 19. веку џемат гласио на лично име, већ је то карактеристика касног средњег и раног новог века. Али изузеци су постајали. Из тог разлога, ова тапија остаје за сада још увек неразјашњена, иако постоје одређене индиције. Ово су битни документи који показују да су Срби у Косовском вилајету, али и пре његовог оснивања, куповали земљу и били власници те исте земље, иако је у попису из 1851. године већина њих пописана као зависни сељаци, чифчије. Негде у исто време када је црква у Косовској Митровици почела са грађом, некадашњи српски конзул у Приштини, Тодор Станковић, путовао је тим крајем, тачније током 1897. године и забележио у Бугарићу 12 српских кућа (Станковић, 1910: 167).

Наиме, синови Раденка Ђирковића, Богдан и Огњан Раденковић, били су истакнути представници српског народа, како Митровице и околине тако и читавог Косовског вилајета. О Богдану се много више зна као политичком и културном прегаоцу (Вучетић, 2018: 1–355). Док је Огњан, иако мање познат, био у средишту борбе за ослобођење од турске власти и човек на терену. У једном писму конзула у Приштини М. Ракића министру иностраних дела, датованог на 4. мај 1911. годину, спомиње се Огњан Раденковић који има проблема са агом, који жели да их отера са земље. Ага тражи 600 лира, па Ракић моли да се Раденковићу помогне са 400 лира

3 На полеђини обе тапије постоји превод на српском језику. Превод и корекцију тачног датума за обе тапије урадио Кемал Нуркић.

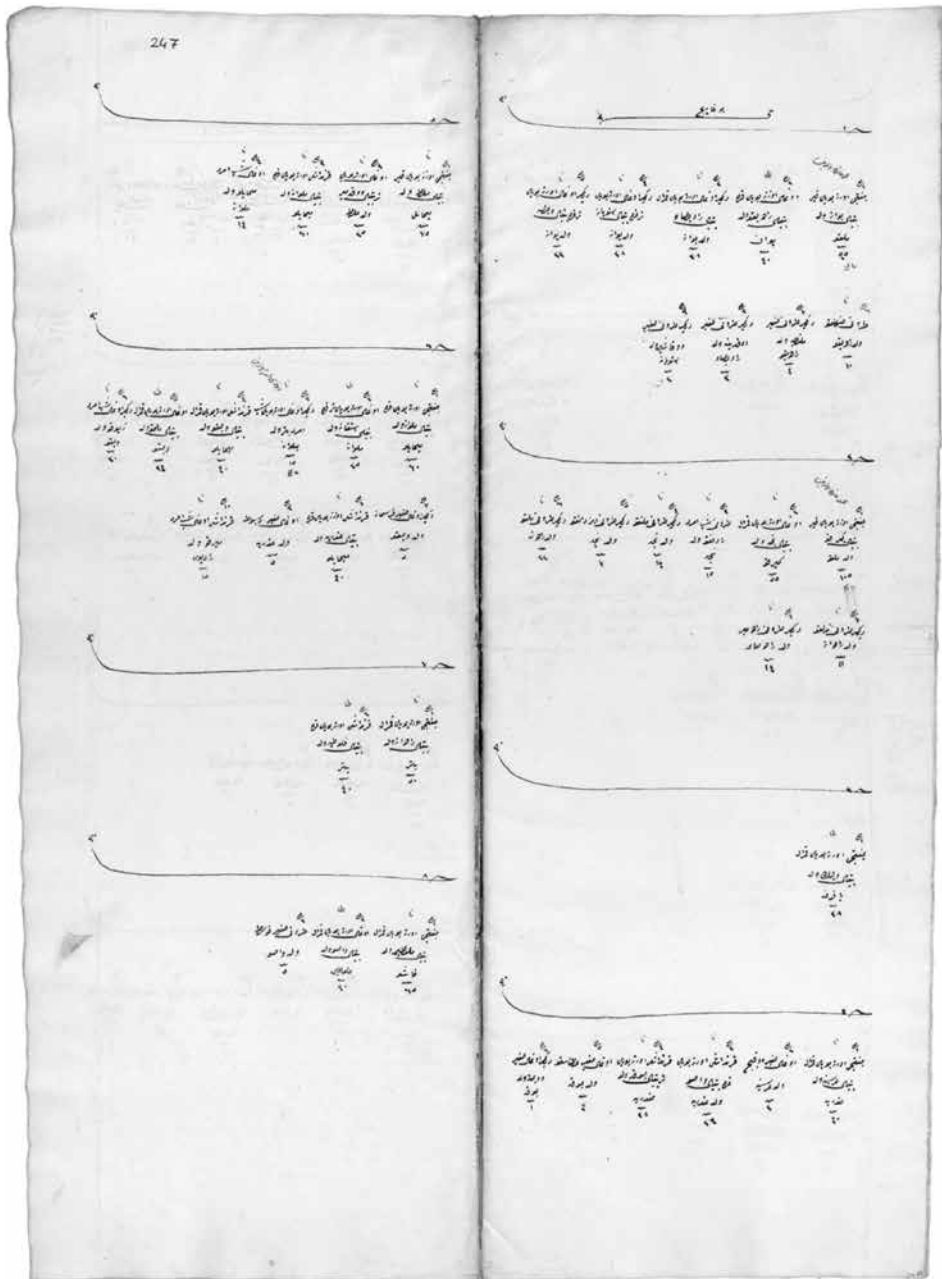
4 Тапију из 1874. године превео са османског-турског Кемал Нуркић, Zavod za zaštitu i korišćenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa, Tuzla.

да би откупили земљу (Перуничих, 1989: 593–594). Писмо је наставак првог писма из 16. септембра 1910. године, где је министарство такође обавештено о претњама аге Огњану и његовој породици у Бугарићу (Перуничих, 1989: 465). Иако смо видели да су били власници земље већ средином 19. века, очито је да су у самом Бугарићу и даље радили на агинској земљи. У каснијем периоду Огњан је одликован од стране краља Александра I Карађорђевића и био је носилац Албанске споменице, издате 23. 11. 1921. године.

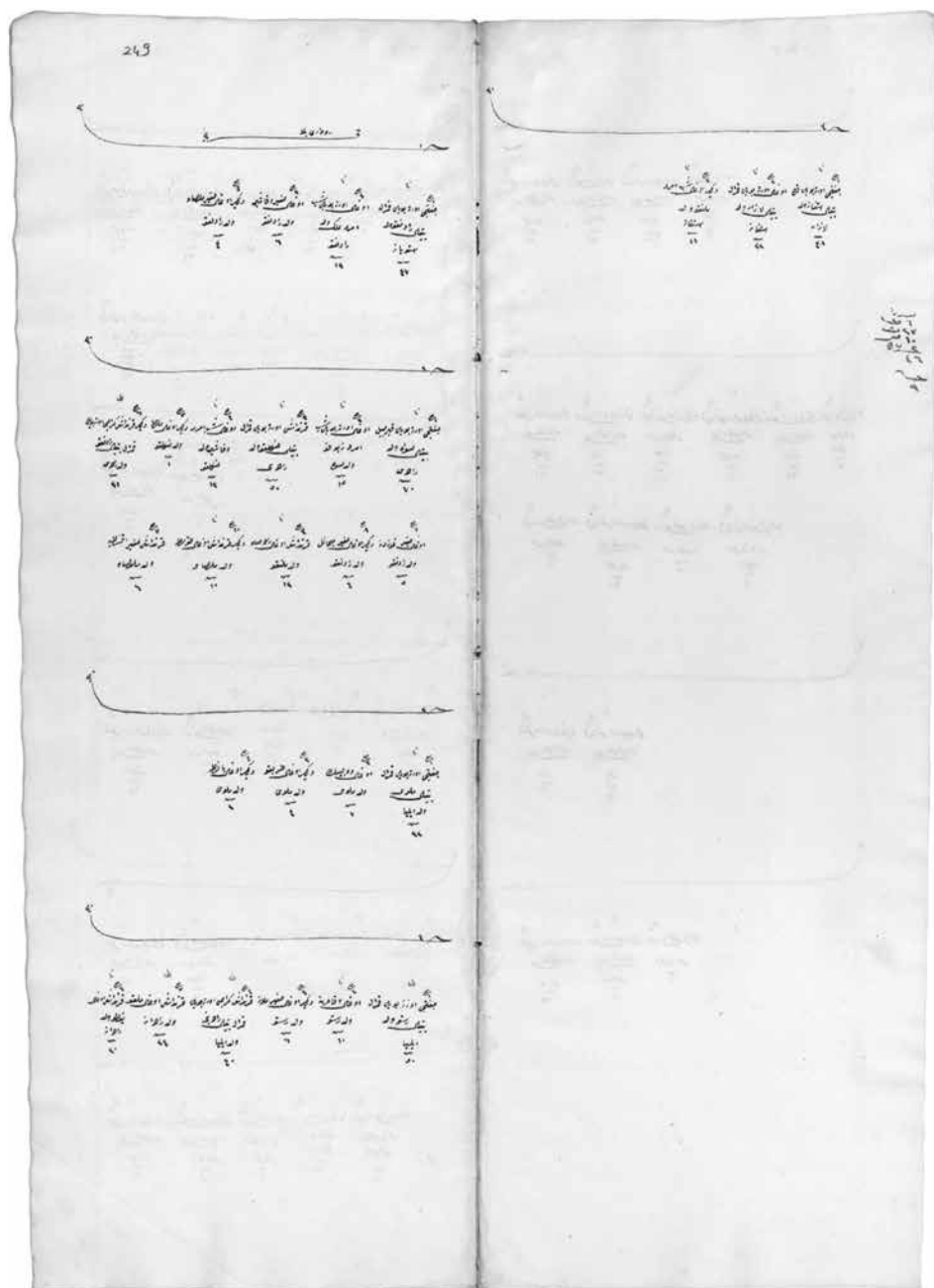
Након ослобођења 1912. године село је било у саставу Соколичке општине, која је припадала Митровичком срезу у Звечанском округу. Према попису који је извршен у новоослобођеним областима током 1913. године, село је имало 181 становника. Први пут се ту спомиње под именом Србовић (Вујичић, 1914: 46). У Шематизму источне православне српске патријаршије за 1924. годину јавља се под именом Србовац. (Шематизам, 1925: 269). И Глиша Елезовић тридесетих година 20. века говори о Србовцу (Бугарићу) као својеврсном примеру, где једна релативно мала река попут Ибра, обележава границу између два дијалекта. У Србовцу је чисто екавско наречје, а у суседном Валачу преко Ибра, ијекавско (Елезовић, 1931: XIII). Данас, негун век касније, та разлика не постоји, како због интеракције становништва, тако и због медија и школства, где се екавско наречје једино користило.

Пописани појединци у попису из 1851. године директни су преци данашњем становништву села. И ранија предања претежно су у корелацији са овим пописом. Тако је забележено оно из 1936. године, где Јеротије Радомировић, старешина задруге од 32 члана, говори да је његов чукундеда Ђирко дошао у Бугариће из Житиње у Врховини (у Лабу) средином 18. века. Те године у селу пописана су презимена, чија патронимска имена можемо наћи у попису из 1851. године. Набројана су презимена: Крсмановић, Раденковић, Радомировић, Анђелковић, Васић, Вукмировић, Јевтић, Вучић, Нешић, Радојковић (Павловић, 2012: 247–249). Иначе, Јеротије Радомировић је за време диктатуре био председник Соколичке општине (Станковић, 2012: 63), а такође је и одликован Орденом југословенске круне петог реда, 6. септембра 1930. године (Томић, 1996: 330).

Попис из 1851. године даје нам увид у структуру становништва, пре свега у етничком смислу, о броју становника, изгледу појединаца тога времена и као такав је веома важан у многим научним дисциплинама: етнологији, антропологији, демографији, статистици, али као што можемо видети, пре свега је битан у генеалогiji, као помоћној историјској науци. Попис заправо расветљава један веома битан период у историји самог села и околине, из кога су поникли познати актери у политичком и културном животу тога краја и истакли се као велики борци за слободу.

Прилог 1: NFS.d. 05768, 246-247.

Прилог 3: Тапија из 1853. године

Прилог 4: Тапија из 1872. године

Прилог 5: Тапија из 1874. године

Прилог 6: Албанска споменица Огјана Раденковића

НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

T.C. Osmanli Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), Istanbul- Nüfus defterleri no. 05768; 1267. hiçri/1851. Тапије из 1853, 1872 и 1874. године су у власништву породице Раденковић из Србовца.

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

- Adrović 2020: Admir Adrović. *Stanovništvo kadiluka Bihor i Trgovište u Osmanskim popisima 1830/31. godine*. Podgorica: Fond za zaštitu i ostvarenje manjinskih prava Crne Gore.
- Aličić 2012: Ahmed Aličić. *Sidžili kadije kaze Novi Pazar od 1766. do 1768. godine*. Novi Pazar-Sarajevo: Istorijski arhiv „Ras“, Historijski arhiv.
- Вујичић 1914: Мил. Ант. Вујичић. *Речник месџа у ослобођеној обласџи Сџаре Србије: њо службеним њодајџцима*. Београд: Краљевска Српска Државна штампарија.
- Gazić 2000: Lejla Gazić. *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*. Sarajevo: Orijentalni Institut u Sarajevu.
- Demir 2020: Emir Demir. *Popisni Defter stanovništva i domaćinstava Visočke i Zeničke (Brod) nahije za 1266.h.g./1850.g.* Kakanj: Dobra knjiga d.o.o. Sarajevo.
- Гиљфердинг 1972: Александар Гиљфердинг. *Пуџовање њо Херџеџовини, Босни и Сџарој Србији*. Сарајево: Библиотека културно наслеђе.
- Ковачевић 1890: Љубомир Ковачевић. *Свеџосџефанска хрисовуља*, Београд: Споменик I, Српска Краљевска Академија.
- Перуничић 1989: Бранко Перуничић. *Зулуми аџа и деџова у Косовском вилајџу 1878-1913*. Београд: Нова књига.
- Станковић 1910: Тодор Станковић. *Пуџине белешке њо Сџарој Србији, 1871-1898*. Београд: Штампарија Ђ. Мунца и М. Карића.
- Šabanović 1964: Hazim Šabanović. *Krajište Isa-Bega Ishakovića, Zbirni katastarski popis iz 1455. godine*. Sarajevo: Orijentalni Institut u Sarajevu.

ЛИТЕРАТУРА

- Божанић 2006: Снежана Божанић. Ибарско језгро Светостефанског властелинства. Сремска Митровица: Историјски архив „Срем“.
- Вучетић 2018: Биљана Вучетић. *Бојдан Раденковић (1874-1917)*. Београд: Историјски институт Београд.
- Елезовић 1932: Глиша Елезовић. *Речник косовско-меџохијској дијалекџи*. Београд: Српска Краљевска Академија.
- Павловић 2012: Радослав Љ. Павловић. *Коџаоник, аџиџроџџафска исиџраживања*. Крушевац: Копи студио.
- Пантовић 1996: Љубиша Д. Пантовић. *Храм Свеџој Саве у Косовској Миџтровици*. Косовска Митровица: Архив у Косовској Митровици.
- Станковић 2012: Ђорђе Станковић. *Државна уџрава у Зеџској бановини за време диџиџиџуре*, Подгорица: Историјски записи.
- Томић 1996: Слободан Томић. *Сџоменица одликованих лица из Зеџске бановине (Црне Горе)*. Београд: Стручна књига.

Miloš O. MILETIĆ

BUGARIĆE (SRBOVAC) ACCORDING TO THE 1851 CENSUS

SUMMARY

The village Bugariće, Srbovac since 1913, is mentioned for the first time in sources in the Svetostefanska Hrisovulja of the monastery of Banjska, from Serbian King Milutin, and its development can be traced through a historical source. The village is recorded by Turkish censuses during the entire period of rule, as well as by various travel writers. In recent years, the first modern census of the male population, conducted by the Ottoman administration throughout its territory, has become available to the professional public. The area in which the village Bugariće is located, as well as the entire nahija Mitrovica in the Novi Pazar kadiluk, was listed in 1850/51. year. Thus, we obtained very important data for this turbulent period in the area of Kosovska Mitrovica and its surroundings.

Keywords: Bugariće, Srbovac, nahija Mitrovica, Ottoman empire, Census.